

Minister voor Klimaat en Energie
De heer R. Jetten
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Datum 10 juni 2024
kenmerk IENW/BSK 2024/174995
betreft Aanbieding 3e Signalenrapport 'Bouwstenen voor Bestaanszekerheid'

Geachte heer Jetten,

Met genoegen zend ik u het 3^e Signalenrapport van het Nationaal Klimaat Platform (NKP), *'Bouwstenen voor Bestaanszekerheid'*. Hierin besteed ik aandacht aan de kansen voor meer bestaanszekerheid, grip, verdienvermogen en energieonafhankelijkheid, nu de klimaat- en energietransitie in Nederland onderweg is. Om deze publieke waarden goed te verzilveren voor zoveel mogelijk Nederlanders, is een stevig tempo van de transitie gewenst. Dit 3^e Signalenrapport draagt daarvoor bouwstenen aan.

Sinds de start eind 2022 is de leidende vraag van het NKP: 'Wat hebben mensen nodig om de klimaat- en energietransitie te kunnen meemaken?' Daarvoor zoeken we burgers, ondernemers en hun gemeenschappen op, geven we ze podium om hun verhaal te delen, doen we gericht onderzoek, en speuren we naar kansen voor versnelling en verbinding.

Naast alle verhalen die we opdoen in directe contacten, wordt dit 3^e Signalenrapport gevoed door diverse onderzoeken op initiatief van het NKP zelf, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, het Sociaal en Cultureel Planbureau en anderen, naar wat burgers en ondernemers vinden van, en zeggen nodig te hebben in de praktijk van de klimaat- en energietransitie. Het goede nieuws is, dat er vele mogelijkheden voor de overheid zijn om hieraan tegemoet te komen en verbinding tot stand te brengen voor tastbare actie.

De dagelijkse leefwereld van zo'n 22.000 amateur-sportverenigingen is hiervan een goed voorbeeld. Deze clubs, een geliefde ontmoetingsplek voor miljoenen (sportieve) Nederlanders, konden net als veel huishoudens de energierekening in 2022 nauwelijks of niet voldoen. Verduurzaming van hun accommodaties is het beste antwoord voor meer bestaanszekerheid. Daar is nog veel te doen. Wat daarvoor de opties zijn, is onderwerp van de rapportage *'Amateursport fit voor de toekomst'*, dat ik op 4 juni separaat per brief aan u en de bewindslieden van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, respectievelijk Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heb aangeboden. Ik hoop van harte dat u en de collega-bewindslieden kans zien hier in gezamenlijkheid een flinke versnelling te realiseren en de amateurclubs perspectief te geven. Bovendien wordt de klimaat- en energietransitie ook langs deze weg voor meer mensen tastbaar.

Zoals er mooie kansen liggen voor de amateursport, geldt dit in de volle breedte voor burgers, ondernemers en hun gemeenschappen. Ik hoop dat bijgaand 3^e Signalenrapport u en het kabinet inspireert om de transitie met kracht en tempo te continueren. Ik zal conform afspraak deze rapportage over 2 weken openbaar maken.

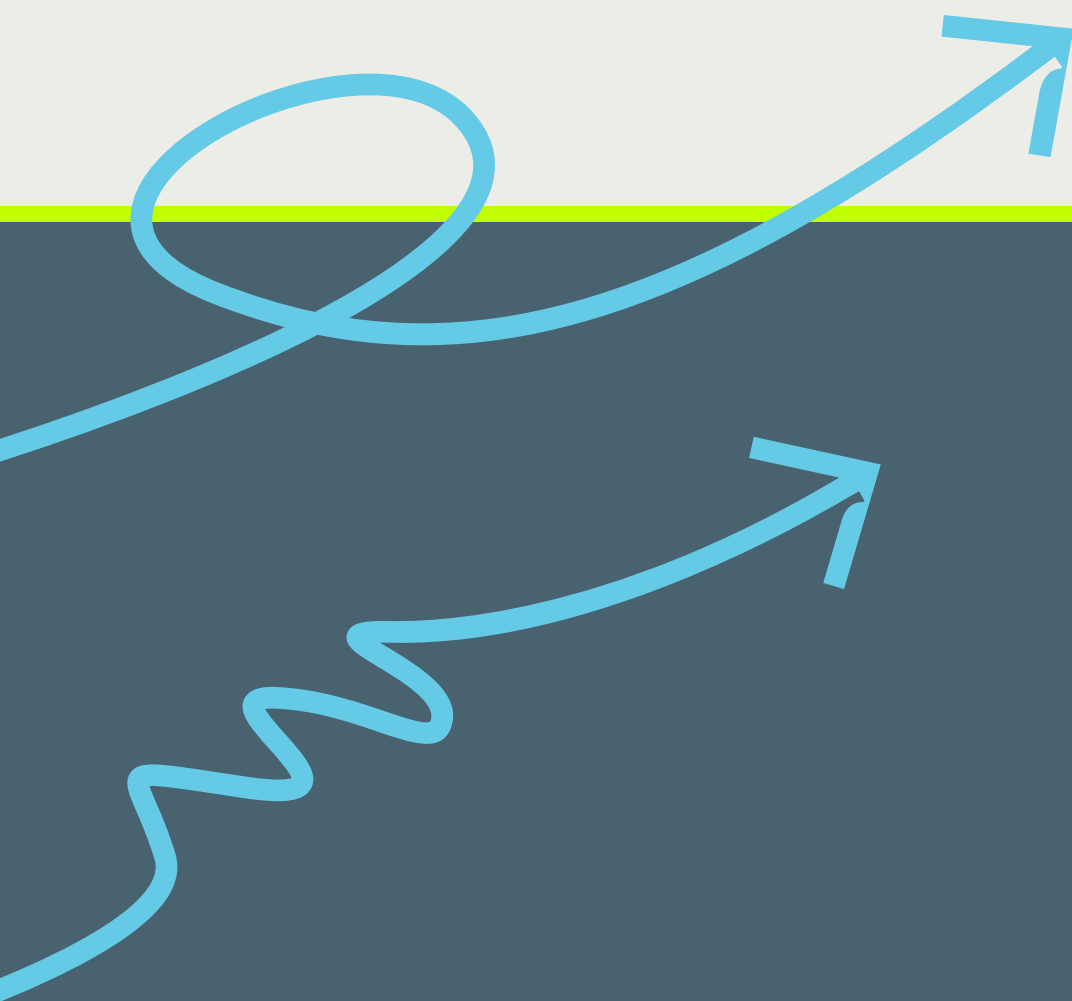
Ik zie uit naar uw reactie en ben graag beschikbaar voor nader overleg.

Met vriendelijke groet,

Kees Vendrik
Voorzitter Nationaal Klimaat Platform

Bouwstenen voor Bestaanszekerheid

Inleiding

Het kabinet heeft in het najaar 2022 het Nationaal Klimaat Platform (NKP) ingesteld om gedurende een periode van 4 jaar als onafhankelijk platform de maatschappelijke betrokkenheid bij het klimaatbeleid te vergroten, met speciale aandacht voor groepen die moeilijker te bereiken zijn. Dit doet het NKP door kansen en knelpunten in de uitvoering van het klimaatbeleid te signaleren, gevraagd en ongevraagd advies uit te brengen aan de minister voor Klimaat en Energie en de dialoog over het klimaatbeleid in de samenleving aan te jagen. Met bijzondere aandacht voor de thematiek rond de rechtvaardige transitie en het betrekken van groepen in de samenleving die minder verbondenheid en betrokkenheid voelen bij de klimaattransitie.

Jaarlijks overlegt het NKP op 4 vaste momenten met de minister voor Klimaat en Energie. Twee keer per jaar wordt dit overleg voorbereid met een Signalenrapport. Deze Signalenrapporten bevatten de kansen en knelpunten die het NKP in de voorafgaande periode heeft gesignaleerd in dialoog met burgers, ondernemers, beleidsmakers, ngo's en experts.

Perspectief

In dit 3^e Signalenrapport, '*Bouwstenen voor Bestaanszekerheid*', draagt het NKP bouwstenen aan voor een klimaat- en energiebeleid dat bijdraagt aan toekomstperspectief voor burgers en ondernemers en dat werkbare oplossingen biedt voor bestaanszekerheid, grip, energie-onafhankelijkheid en duurzaam verdienvermogen.

De behoefte van burgers aan perspectief leeft breed en komt met regelmaat terug in onderzoek. In de recente editie van *Burgerperspectieven*¹ signaleert het Sociaal en Cultureel Planbureau, dat mensen van een nieuw kabinet verwachten dat langlopende problemen worden opgelost en dat rust en stabiliteit wordt gebracht. Mensen noemen immigratie en inkomen het vaakst als inhoudelijke prioriteiten, gevolgd door de woningmarkt, klimaat en gezondheidszorg. Velen hebben het gevoel dat de diagnose over wat urgent en belangrijk is, inmiddels wel duidelijk moet zijn voor politici. Velen vinden het hoog tijd dat de uiteenlopende crises daadwerkelijk worden aangepakt, of dat mensen op zijn minst duidelijkheid krijgen over wat er wel of niet gaat gebeuren op het gebied van klimaat, stikstof, asiel, wonen, de afhandeling van het toeslagenschandaal en de versterkingsoperatie in Groningen.

Deze bevindingen van het SCP sporen met onderzoek door Motivaction² naar kansen en knelpunten in de klimaattransitie dat het NKP vorig jaar heeft laten uitvoeren. Ook daar domineert het belang van duidelijkheid, perspectief en werkbare oplossingen. Gebrek daaraan tast draagvlak aan. Welbeschouwd ligt hier ook een kans voor beleidsmakers en politici: met voortvarend en koersvast beleid is een wereld te winnen.

Voorbeeld hiervan is het decentrale energiesysteem. Het 2^e Signalenrapport '*Basis in Balans*', dat het NKP in november 2023 uitbracht³, bevatte een analyse van diverse

knelpunten die zich manifesteren in decentrale energiesystemen. Dat vraagt aandacht van het kabinet, want burgers, ondernemers en hun gemeenschappelijke initiatieven ondervinden hiervan hinder wanneer zij aan de slag willen met verduurzaming.

Naast richting en perspectief is er ook ruimte nodig voor maatschappelijk initiatief. In de 100-dagen brief van het NKP, getiteld '*Richting, ruimte en rechtvaardigheid*' (april 2023)⁴, werd hiervoor een lans gebroken en het aanbod gedaan aan de minister voor Klimaat en Energie voorstellen te ontwikkelen voor een nationaal programma. In samenwerking met maatschappelijke partijen en ondersteund door twee onderzoeken van Waag Futurelab en CE Delft is de aparte rapportage '*Lokale daadkracht versterkt, voorstel voor Nationaal Programma Maatschappelijk Initiatief*' (juni 2024)⁵ opgesteld, die ik onlangs aan de minister heb aangeboden.

In dit 3e Signalenrapport, '*Bouwstenen voor Bestaanszekerheid*', rapporteert het NKP op welke wijze de klimaat- en energietransitie bijdraagt aan maatschappelijke waarden als bestaanszekerheid, grip, energie-onafhankelijkheid en duurzaam verdienvermogen. Deze verbinding werd eerder benadrukt door de brede alliantie van maatschappelijke partijen en de voorzitters van de 5 klimaattafels, die in de zomer van 2023 is opgericht en wordt ondersteund door het NKP. In april 2024 heeft deze maatschappelijke alliantie hierover een brief naar de Tweede Kamer en de informateurs gestuurd⁶.

Dit 3^e Signalenrapport laat met concrete voorbeelden zien hoe de klimaat- en energietransitie oplossingen biedt voor zorgen van burgers en ondernemers in hun dagelijkse leven. Een mooi voorbeeld hiervan is de amateursport. Naast dit Signalenrapport verschijnt tegelijkertijd de aparte rapportage '*Amateursport fit voor de toekomst*', tot stand gekomen in samenspraak met NOC*NSF, de NVDE, VSG, Kenniscentrum Sport en Bewegen en Triodos Bank. Versnelling van verduurzaming van de circa 10.000 amateursportaccommodaties in Nederland biedt mooie kansen voor de bestaanszekerheid van de amateursport in Nederland. De rapportage, opgesteld voor de bewindslieden van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, en voor Klimaat en Energie, bevat vele opties hoe deze kansen kunnen worden verzilverd.

De klimaat- en energietransitie is ook internationaal gaande. Zoals verwoord door voorzitter Van Hulst in de '*Keuzewijzer Klimaat en Energie*' (december 2023)⁷, de ambtelijke verkenning ten behoeve van de kabinetsformatie, zijn er "*grote economische kansen voor Nederland in de snel groeiende 'clean tech' industrie, zoals groene chemie, circulaire economie en duurzame waterstof*". Het nieuwe kabinet doet er verstandig aan hier vol op in te zetten in het belang van duurzaam verdienvermogen van Nederland. Het buitenland wacht immers niet; veel landen, binnen en buiten Europa, zijn uiterst actief met het aanjagen van de verduurzaming van de industrie en energievoorziening.

Het behoeft geen betoog, dat hier mooie perspectieven ontstaan voor vele burgers en ondernemers in Nederland. Duurzame technieken en producten zullen door toegenomen schaal goedkoper worden, zoals bijvoorbeeld zichtbaar in hernieuwbare opwek, opslag en mobiliteit. Nieuwe markten ontstaan voor groene en circulaire technieken en diensten met nieuwe verdienmodellen en ketens. Nederland heeft alles in huis om hier adequaat op in te spelen. De volgende vijf bouwstenen beogen de

verbinding te leggen tussen dit wenkend perspectief en de kansen voor burgers, ondernemers en gemeenschappen in de praktijk.

1 Eerlijk verdelen van lusten en lasten, iedereen doet mee

Burgers hechten aan een eerlijke transitie. Op verzoek van het ministerie van EZK heeft het NKP in de rapportage *'Maatschappelijke aanbevelingen voor het Klimaatplan 2024'*⁸ een beeld gegeven van de waarden en opvattingen van burgers over de klimaat- en energietransitie. Dit als voorbereiding van het komende Klimaatplan 2024 waarin het ministerie van EZK de coördinerende rol vervult. 'Eerlijkheid' blijkt een belangrijke waarde in opvattingen van burgers. Mensen vinden dat in de uitvoering van de klimaat- en energietransitie sprake moet zijn van een eerlijke verdeling van lusten en lasten. Wie bijvoorbeeld het meeste vervuult, heeft de grootste opgave. Dat wordt ook weerspiegeld in recent onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau⁹. Maatregelen om de woning te verduurzamen of eigen elektriciteit op te wekken moeten niet alleen betaalbaar zijn, maar ook toegankelijk voor mensen met een smalle beurs. Zoals eerder beschreven door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid¹⁰, zien mensen het als taak van de overheid om voor rechtvaardigheid te zorgen. Als de verdeling van lusten en lasten niet als evenwichtig wordt ervaren, komt het draagvlak voor het klimaatbeleid onder druk. De Publieksmonitor Klimaat en Energie toont een vergelijkbaar beeld¹¹. De meeste mensen willen graag meedoen, op voorwaarde van een rechtvaardige verdeling van lusten en lasten.

Dat is bij de totstandkoming van het Klimaatakkoord (2019) onvoldoende gelukt. Toen woog het streven naar de effectiviteit van het overheidsbeleid ('tonnen jagen tegen de laagst mogelijke kosten') zwaarder dan het streven naar een rechtvaardige verdeling. Met het uitgangspunt om de klimaat- en energietransitie zo goedkoop mogelijk te realiseren, is natuurlijk weinig mis. Beheersing van publieke en private kosten is immers ook van belang voor het draagvlak. De optelsom van alle maatregelen die na de parlementaire aanvaarding van het Klimaatakkoord (2019) werden ingevoerd om de uitstoot van broeikasgassen te reduceren, voelt voor veel burgers evenwel als onrechtvaardig aan.

In de uitvoering van de klimaat- en energietransitie is de afgelopen jaren vaak een beroep gedaan op de eigen verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven, waarbij gewenst gedrag naast beprijzing van emissies vooral met subsidies of belastingkortingen profijtelijk is gemaakt. Dat had onder meer tot gevolg dat deze regelingen overwegend ten goede kwamen aan grotere bedrijven en aan hogere inkomensgroepen. Zij beschikken immers over voldoende middelen om te investeren in verduurzaming en kunnen de terugverdientijd daarvan met subsidies verkorten.

Op zichzelf is het niet ongebruikelijk dat een relatief bemiddelde groep burgers en ondernemers 'de start' maakt met een transitie waarna een veel bredere groep erin betrokken raakt en aanhaakt. Het wordt wel een probleem als klimaatbeleid de ongelijkheid binnen de samenleving versterkt. Daarbij gaat het onder meer om het verschil in de toegang tot en hoogte van klimaatsubsidies- en faciliteiten tussen grootbedrijf en mkb, tussen huiseigenaren en huurders en tussen hogere inkomens

enerzijds en minimuminkomens anderzijds. Het is van belang hier evenwicht te bewaren en dat past ook bij de huidige fase waarin de klimaat- en energietransitie. Het komt er nu op aan dat veel meer mensen kunnen meedoen.

Mede om die reden verwees het NKP in het 1^e Signalenrapport '*Daadkracht en draagvlak*¹² naar het signaal van het Uitvoeringsoverleg Klimaatbeleid Mobiliteit in het voorjaar van 2023 over (de uitblijvende besluitvorming inzake) normering van de zakelijke lease-markt. Ook hier is het rechtvaardigheidsperspectief relevant: versnelde elektrificatie van de automobilititeit – bijvoorbeeld via voornoemde normering – zou niet alleen een flinke impuls geven aan de elektrificatie van het wagenpark, maar ook bijdragen aan de groei van de tweede-handsmarkt voor elektrische auto's die belangrijk is voor mensen die zich geen nieuwe elektrische auto's kunnen veroorloven.

Creatie van kansen voor velen raakt ook aan een andere belangrijke waarde: het gevoel (minder) greep te hebben op het bestaan. Zoals de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid¹³ constateert ervaren grote groepen burgers, bijvoorbeeld jongeren en huishoudens met inkomens tot modaal, onzekerheid en een gebrek aan grip op hun leven. De bronnen van gebrek aan grip en bestaansonzekerheid zijn divers. Naast onzekerheid over (toekomstig) inkomen, kosten van levensonderhoud, de energierekening, werk en woning spelen gevoelens van bijvoorbeeld gebrek aan zeggenschap en invloed over beschikbaarheid van belangrijke maatschappelijke voorzieningen. Daar kan in de klimaat- en energietransitie op worden ingespeeld met de volgende bouwstenen.

2 Kwetsbare wijken, lokale helden en groene opbouwwerkers

In 2022 bleek dat honderdduizenden huishoudens en (MKB-)ondernemers fors in de problemen kwamen door de torenhoge gasprijzen die de energierekening onbetaalbaar maakten. Dat trof zeker mensen met een smalle beurs in huurwoningen met achterstallig onderhoud en slechte energetische kwaliteit. Pijnlijk zichtbaar was dat hun woningen onvoldoende prioriteit hadden gehad in de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Dat stak schril af tegen de lage en veilige energierekening van mensen die op dat moment al in een verduurzaamd huis woonden en vaak geen aardgas (meer) gebruiken als bron van warmte.

Langs diverse routes heeft het kabinet getracht hier iets aan te doen (met bijvoorbeeld prijsplafond). Vanuit energiebedrijven en andere marktpartijen is in 2022 het Tijdelijk Noodfonds Energie¹⁴ ontstaan dat met steun van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid duizenden mensen met een laag inkomen en een hoge energierekening geholpen heeft met een tegemoetkoming. Daarmee werd de eerste nood gelenigd. Inmiddels wordt hier de knop verder omgezet: verduurzaming van (huur-)woningen is een uiterst belangrijke route om energie-armoede en onbetaalbare energierekeningen te voorkomen, juist voor mensen met een laag inkomen. Hier is opschaling wenselijk, vooral in wijken waar allerlei sociale problemen als werkloosheid, armoede, onderwijsachterstanden en slechte gezondheid zich opstapelen. Juist hier is verduurzaming van woning en leefomgeving kansrijk als bron van meer bestaanszekerheid.

Gelukkig zijn op vele plekken bijvoorbeeld lokale helden, actieve groepen van burgers en groene opbouwwerkers actief om mensen te helpen hun buurt leefbaarder te maken en hun energierekening omlaag te krijgen met praktische besparingsacties. Dat web van sociale actie is kostbaar en verdient steun. Dat is ook relevant voor het draagvlak voor de transitie, want zo komen de burgers die het meeste baat hebben bij snelle besparing en verduurzaming, en daarmee een veilige en beheersbare energierekening, sneller aan de beurt.

Dergelijk maatschappelijk initiatief, lokaal geworteld, blijkt ook regelmatig cruciaal om grote opgaves als de aanleg van collectieve warmtenetten en ingrijpende aanpak van huurwoningen in buurten en wijken tot een goed einde te brengen. De lokale helden zijn vaak de spil in de wijk, waar mensen nog vertrouwen in hebben. En dat is nodig omdat ingrepen in de leefomgeving snel opgevat kunnen worden als nieuwe bron van onzekerheid. Ruimte bieden aan lokale helden en (energie)gemeenschappen, en versterking van maatschappelijk initiatief en groene opbouwwerk zijn belangrijke instrumenten voor de overheid om hier meer bestaanszekerheid te realiseren¹⁵.

3 Betaalbare energie uit eigen omgeving

Het thema 'grip' komt ook terug bij het grote vraagstuk wat de (toekomstige) bronnen van duurzame energie moeten zijn en hoe dat georganiseerd moet worden. Een recente peiling door Motivaction¹⁶ wijst uit dat 64% van de Nederlanders de energietransitie in Nederland noodzakelijk vindt en 83% van mening is dat Nederland zoveel mogelijk zijn eigen energie moet opwekken. En als er dan toch energie uit het buitenland geïmporteerd moet worden, dan spreken velen voorkeur uit voor nabij gelegen landen genoemd zoals Duitsland, Denemarken, Noorwegen, Frankrijk en Zweden. 'Energie-onafhankelijkheid' wordt dus gezien als belangrijke waarde. Het Nationaal Plan Energiesysteem voorziet in de transitie-strategie die daarop antwoord geeft.

De behoefte om grip te krijgen op onze energievoorziening speelt ook op individueel niveau. Zoals in de vorige paragraaf benoemd is opschaling van de inspanningen om verduurzaming van de gebouwde omgeving een krachtig aangrijpingspunt voor een betaalbare energierekening. Hier zijn meer routes denkbaar, zoals ook aangegeven in de *'Keuzewijzer Klimaat en Energie'*¹⁷. In het bijzonder eigen opwek van energie is een belangrijk aangrijpingspunt om de energierekening structureel te beheersen en is bovendien belangrijk om de zeggenschap van burgers en ondernemers over hun eigen energiehuishouding te bevorderen. Dat kan individueel of in gemeenschappelijk verband.

De salderingsregeling is een succesvol instrument geweest om de opschaling van kleine zon-pv installaties te realiseren. De regeling heeft eraan bijgedragen dat Nederland wereldkampioen zon-pv is geworden. Aan de regeling kleven zoals bekend ook nadelen, zoals (doorberekening van) kosten voor consumenten zonder installatie en het ontbreken van goede prikkels om verstandig om te gaan met netcapaciteit door zelf opgewekte elektriciteit ook zoveel mogelijk in eigen huis, bedrijf of buurt te benutten.

Mocht het nieuwe kabinet ertoe overgaan de salderingsregeling, al dan niet geleidelijk, af te schaffen, dan is het verstandig daarbij vooral een wenkend perspectief te schetsen voor burgers en ondernemers die reeds over een installatie beschikken. Welke routes kunnen zij in de nabije toekomst het beste bewandelen om zelf opgewekte elektriciteit (later) te benutten of lokaal te delen? Het valt op dat hier in veel discussies over de salderingsregeling relatief nog weinig aandacht voor is. Daarnaast is het raadzaam te voorzien in passende ondersteuning van burgers en ondernemers die pas recent of nog geen installatie hebben aangeschaft, zodat zoveel mogelijk mensen in Nederland toegang kunnen krijgen tot stroom van eigen makelij.

De tweede route, die van gemeenschappelijke opwek en benutting, is een belangrijke drager van de transitie en toonbeeld van de vele maatschappelijke initiatieven die Nederland rijk is. Waar in de achterliggende jaren diverse vormen van coöperatieve opwek van elektriciteit het licht zagen, kan met de aanvaarding van de Energiewet door de Tweede Kamer (en hopelijk later de Eerste Kamer) de stap worden gezet naar energiegemeenschappen met meer ruimte voor gezamenlijk opwek en gebruik, zowel van elektriciteit als warmte. Er zijn goede redenen om dit krachtig te ondersteunen.

In het Klimaatakkoord is afgesproken dat 50% van de hernieuwbare opwek op land voorziet in zeggenschap van burgers. Hieraan lag de overtuiging ten grondslag dat dit van groot belang is voor het draagvlak, mede ingegeven door de ervaringen met uitvoering van het Energieakkoord (2013). In de praktijk bestaan vele mooie voorbeelden van succesvolle hernieuwbare projecten die gedragen worden door de gemeenschap en waarvan de opbrengsten aangewend worden voor nieuwe stappen rond verduurzaming en besparing. Echter, voornoemde ambitie uit het Klimaatakkoord ligt nog niet binnen bereik. Dit vraagt een stevige inspanning van alle overheden om vormen van gemeenschappelijke opwek en gebruik op te schalen en hieraan prioriteit te geven.

Daarnaast is het vanuit systeem-perspectief wenselijk om opwek en gebruik zoveel mogelijk te combineren, zodat aanspraak op extra capaciteit van netwerken wordt gematigd. Dit vraagstuk is opnieuw urgent vanwege congestie op de elektriciteitsnetten, een taai probleem dat niet snel verholpen is. Om te voorkomen dat burgers en ondernemers te lang moeten wachten en het draagvlak onder de transitie erodeert, kunnen energiegemeenschappen met nieuwe vormen van opwek, gebruik, delen en flexibiliteit uitkomst bieden, zoals diverse initiatieven als *Local4Local* en energyhubs op bedrijventerreinen laten zien¹⁸. Ook kansrijk is de gebiedsgerichte aanpak rondom bijvoorbeeld sportverenigingen of ander maatschappelijk vastgoed. Kern van al deze routes is dat zeggenschap – individueel of gemeenschappelijk – en betaalbaarheid worden gecombineerd.

4 Ondersteuning verduurzaming midden- en kleinbedrijf

Zoals bekend spelen midden- en kleinbedrijven (hierna: mkb) een belangrijke rol in de Nederlandse economie en samenleving. Ze zorgen voor winkels, voorzieningen, welvaart en banen in talloze wijken, dorpen en steden. Met ruim 400.000 bedrijven

valt meer dan 99% van het Nederlands bedrijfsleven in deze categorie (profit en non-profit). De variëteit in het mkb is groot. Het is geen geringe opgave om dit uitgebreide landschap van ondernemers volwaardig, effectief en tijdig te betrekken bij de klimaat- en energietransitie (en grondstoffentransitie). Onderzoek laat een perspectiefvol, maar ook wisselend beeld zien: veel mkb'ers investeren in duurzame panden en productieprocessen, bijvoorbeeld vanwege een duurzame mind-set of aangemoedigd door het belang van kostenbesparing, met name vanwege de energierekening. Tegelijkertijd weten vooral kleinere bedrijven nog maar beperkt stappen te zetten¹⁹.

Met een breed palet van maatregelen, subsidies en actielijnen tracht de rijksoverheid mkb'ers te ondersteunen in de klimaat- en energietransitie²⁰. Onderdeel van deze agenda is de stroomlijning van regelingen, en doorlichting daarvan op consistentie. Daarbij speelt denken vanuit de 'klantreis' van ondernemers in plaats van de beleidswereld die de regelingen maakt, een belangrijke rol. Dat moedigen we graag aan. Ook bij het NKP belanden signalen van ondernemers over de moeilijk toegankelijke diversiteit aan regelingen die voor hen open staan om bedrijfsvastgoed en -processen te verduurzamen. Kortweg: het is te ingewikkeld en kost te veel tijd. Breed leeft de behoefte aan ontzorging, onder meer door betere ontsluiting en vereenvoudiging van regelingen. Dat geldt ook kennis en bewustzijn van de ondernemers die op grond van de Wet Milieubeheer de plicht hebben om te investeren in besparingsmaatregelen met een terugverdientijd van minder dan 5 jaar. Ook hier is in samenwerking met gemeentes en omgevingsdiensten nog veel te winnen; onze indruk is dat er nog een flink potentieel aan besparingen is.

Het belang hiervan is evident. Besparing en verduurzaming zijn dé ticket voor mkb'ers om continuïteit en bestaanszekerheid te borgen en zich te beschermen tegen bijvoorbeeld stijging van fossiele energiekosten zoals in 2022. Bovendien zullen waarde-ketens, markten en gemeentes in toenemende mate prestaties verlangen van ondernemers op het terrein van CO₂-arme (en circulaire) productie en toeleveringen (o.a. door CSRD), en emissie-loze mobiliteit. Duurzaamheid wordt daarmee een cruciale factor voor een robuust mkb.

Dat besef is nog niet alom. In onderzoek op verzoek het ministerie van EZK²¹ wordt op basis van empirisch onderzoek naar duurzaam gedrag van mkb'ers (in het bijzonder met 10-250 medewerkers) een aantal interessante opties en denkrichtingen geformuleerd. Deels hebben deze betrekking op (het faciliteren van) uitwisseling van ervaringen tussen mkb'ers en delen van successen. De eigen gemeenschap in regio en het gesprek met andere ondernemers vervullen een belangrijke rol. Het NKP zal daar graag een bijdrage aan leveren door het open platform van het NKP verder open te stellen voor het mkb.

Tenslotte leert de ervaring dat, alle inspanningen ten spijt, met name micromkb'ers moeilijk bereikt worden. Het is de moeite waard om te bezien of hier via andere beleidstrajecten en initiatieven (zoals het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid) winst kan worden geboekt. Bijvoorbeeld in kwetsbare wijken zijn middenstanders vaak een belangrijke speler voor behoud van leefbaarheid en sociale samenhang. Het NKP zal hier in haar werkzaamheden specifiek aandacht aan besteden.

5 Ruim baan voor duurzaam innovatief ondernemerschap

Het mkb is ook de broedplaats van veel duurzame innovaties en daarmee een belangrijke motor in de klimaat-, energie- en grondstoffentransitie. Deze creativiteit kan ertoe leiden dat ondernemers tegen de grenzen van wet- en regelgeving aanlopen of last hebben van inconsistenties, bijvoorbeeld tussen wat met publieke financiering en subsidies wordt mogelijk gemaakt, maar niet wordt beloond via inkoopbeleid. Voorbeelden van signalen uit de praktijk van het NKP betreffen onder meer de afvalstoffenwetgeving, de SDE++, normering in de gebouwde omgeving en de Erkende Maatregelen Lijst die voortvloeit uit de energiebesparingsplicht vanwege de Wet Milieubeheer en het aanbestedingsbeleid. Dit type fricties is in beginsel onvermijdelijk, want innovaties lopen vaak vooruit op wat gangbaar is en in regels vastgelegd. Daarbij speelt ook soms de vraag of regelgeving voldoende 'technologie-onafhankelijk' is.

De beste route vooruit is om met voortvarendheid en precisie te onderzoeken waar ruimte gevonden kan worden. Het Versnellingshuis voor de circulaire economie, gedragen door het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, RVO en maatschappelijke partners, is een inspirerend voorbeeld van de wijze waarop circulaire ondernemers verder geholpen worden. Dit type initiatief zou mogelijk breder ontplooid kunnen worden ten behoeve van de klimaat- en energietransitie met door, bij wijze van spreken, een 'doorbraaktafel' te organiseren waar signalen van mkb'ers kunnen worden geagendeerd en een extra impuls wordt gegeven om regelgeving op het terrein van klimaat en energie up to date te houden en ruimte en flexibiliteit te organiseren voor duurzame ondernemers die 'buiten de lijntjes kleuren'.

Ruimte maken voor, en belonen van innovatief en duurzaam ondernemerschap is ook aan de orde op bedrijventerreinen. In aansluiting op het betreffende rapport van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur ²² heeft het NKP in het 2^e Signalenrapport over het lokale energiesysteem de suggestie gedaan meer ruimte te maken voor ondernemerschap op bedrijventerreinen ten behoeve van energy-hubs. Congestie op het elektriciteitsnet is helaas een hardnekkige showstopper voor duizenden bedrijven die willen verduurzamen. Te overwegen is ondernemers op een bedrijventerrein – en dat zijn meestal mkb'ers – middels een tender ruimte te bieden om een energiegemeenschap te vormen²³. Momenteel zijn hier al veelbelovende initiatieven gaande die opschaling verdienen.

Zeker voor het innovatieve mkb speelt de vraag naar toegang tot (voldoende) financiering. Vaak belemmeren (nog) ontbrekende markten, een onhelder klantenbestand en onbekende risico's belemmeren een tijdige en adequate financiering van menig beloftevolle business-case. Het behouden van goed inzicht en overzicht, zowel voor de (innovatieve) ondernemers als de beleidsmakers, is ook relevant voor het financieringslandschap waar (ook) mkb'ers gebruik van kunnen maken wanneer zij willen investeren in verduurzaming. Met de ondersteuning en uitvoering van het klimaatcommitment van de Nederlandse financiële sector (onderdeel van het Klimaatakkoord) zijn private partijen zich scherper bewust geworden van de klimaat-impact van hun financieringen en hebben zij actieplannen opgesteld om verduurzaming van sectoren, bedrijven en vastgoed te ondersteunen.

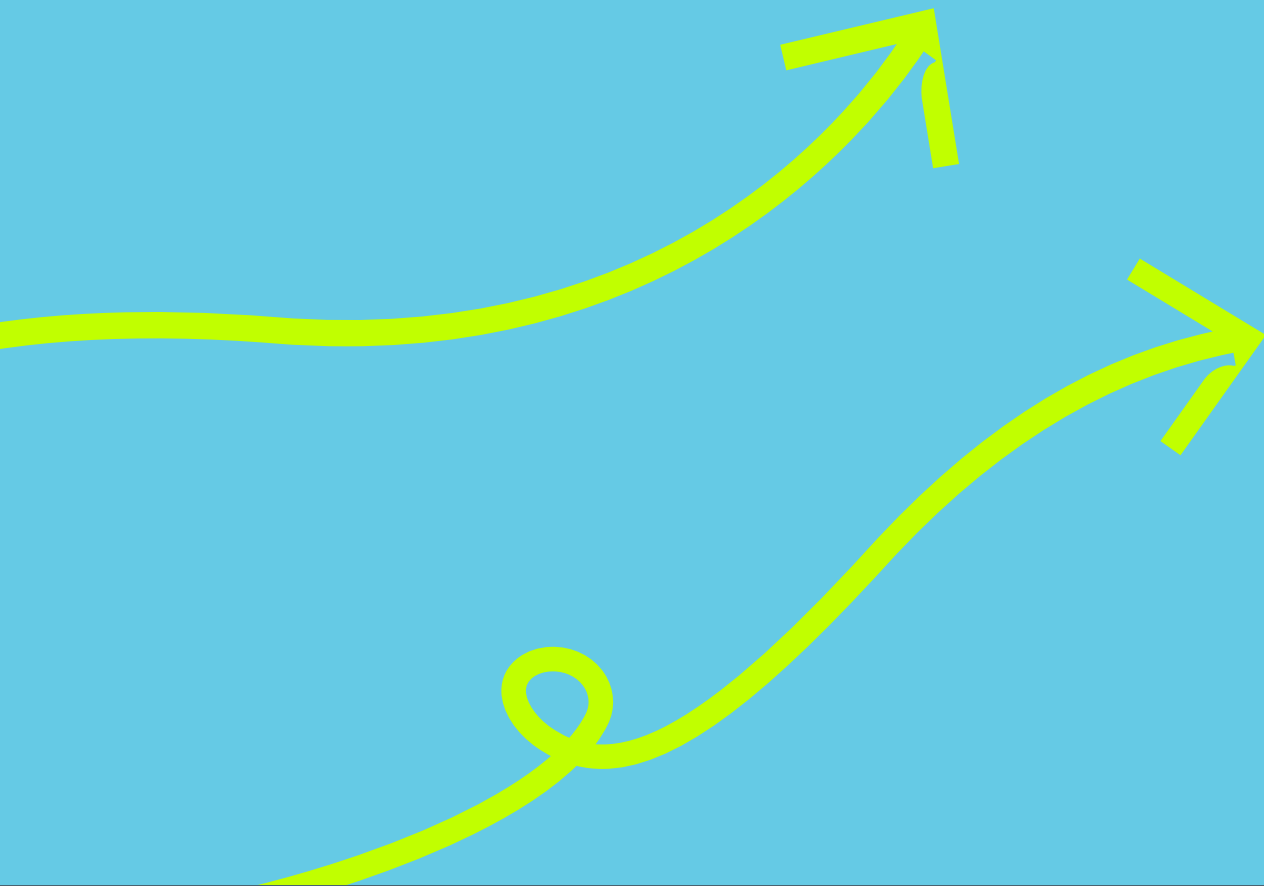
Ook Europese regelgeving (zoals *sustainable finance* wetgeving, CSRD) drukt deze kant op. Daarmee staat de deur voor adequate financiering van duurzame investeringen, ook door mkb'ers, verder open. Daarnaast is sprake van flinke diversiteit aan (semi-) publieke financieringen, garanties, fondsen en start-up faciliteiten, zowel (mede) verzorgd door de landelijke overheid als de medeoverheden. Dat biedt bijvoorbeeld extra kansen voor financiering van innovatieve duurzame projecten van mkb'ers waar de markt nog niet in kan voorzien. De terugkerende hamvraag is of dit financieringslandschap per saldo 'werkt' en voldoende toegang tot financiering voor de transitie borgt, met name voor innovatieve mkb'ers. Te overwegen valt om hier in de vorm van een periodieke financieringsmonitor scherper zicht op te krijgen, op basis van financieringsdata van private en publieke partijen en uitvraag bij ondernemers. Daarmee ontstaat in potentie meer transparantie waar zowel overheden, publieke uitvoerders, als private financiers en ondernemers baat bij hebben.

Van bouwstenen naar bouwwerk

Met de hier benoemde bouwstenen kan het klimaat- en energiebeleid talrijke en tastbare aangrijpingspunten bieden voor het realiseren van belangrijke maatschappelijke waarden voor burgers, ondernemers en hun gemeenschappen. En daarmee voor het realiseren van de klimaatdoelen in 2030 en later, waaraan het (nieuwe) kabinet zich wettelijk verbonden weet. Mooie bouwstenen alleen leiden echter nog niet tot een aantrekkelijk bouwwerk, dat schwing, tempo en perspectief brengt in de transitie. Hiervoor is allereerst het nieuwe kabinet aan zet. De transitie is inmiddels praktijk geworden, dus 'Uitvoeren, uitvoeren, uitvoeren!' is hier het eerste devies.

Dat gaat niet vanzelf. Hardnekkige bronnen van schaarste, zoals ruimte, arbeidskrachten, stikstof en capaciteit op de netten, vragen tijdige en scherpe keuzes ten gunste van meer bestaanszekerheid van allen. Schaarstes zijn verdelingsvraagstukken. Wanneer de politiek hier geen expliciete keuzes maakt, domineert snel het recht van de sterkste, de beste lobby of de grootste portemonnee. Om kansen van alle burgers, ondernemers en hun gemeenschappen te verzilveren, zijn dus tegenwicht, een rechte rug en politieke moed gevraagd²⁴.

-
- ¹ [Burgerperspectieven 2024 Bericht 1 | Publicatie | Sociaal en Cultureel Planbureau \(scp.nl\)](#). Het veldwerk vond plaats na de Tweede Kamer verkiezingen, in december 2023 en januari 2024.
- ² Motivaction (2023) *Kansen en knelpunten in de klimaattransitie*. Motivaction, publicatie M230431, [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)
- ³ Nationaal Klimaat Platform (november 2023), *Basis in Balans*. [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)
- ⁴ Nationaal Klimaat Platform (maart 2023), *Richting, ruimte en rechtvaardigheid*. [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)
- ⁵ Nationaal Klimaat Platform (juni 2024), *Lokale daadkracht versterkt, voorstel voor Nationaal Programma Maatschappelijk Initiatief* [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)
- ⁶ Pleidooi van maatschappelijke alliantie van partijen t.b.v. de formatie (april 2024), IENW/BSK-2024/111513, [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)
- ⁷ Formatiewerkgroep Klimaat en Energie (december 2023), *Keuzewijzer Klimaat en Energie*. [Keuzewijzer Klimaat en Energie | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)
- ⁸ Nationaal Klimaat Platform (april 2024), *Maatschappelijke aanbevelingen voor het Klimaatplan 2024*. [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)
- ⁹ [Tussen duurzaam denken en duurzaam doen | Publicatie | Sociaal en Cultureel Planbureau \(scp.nl\)](#)
- ¹⁰ [Rechtvaardigheid in klimaatbeleid. Over de verdeling van klimaatkosten | Rapport | WRR](#)
- ¹¹ [Publieksmonitor Klimaat en Energie 2023 Motivaction | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)
- ¹² Nationaal Klimaat Platform (juni 2023), *Daadkracht en draagvlak*. [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)
- ¹³ [Grip. Het maatschappelijk belang van persoonlijke controle | Rapport | WRR](#)
- ¹⁴ Vanaf maart 2024 is Kees Vendrik voorzitter van het bestuur van het Tijdelijk Noodfonds Energie.
- ¹⁵ Zie ook: Nationaal Klimaat Platform (juni 2024), *Lokale daadkracht versterkt, voorstel voor Nationaal Programma Maatschappelijk Initiatief* [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)
- ¹⁶ [Energiepaper 16 - Draagvlak energiebronnen \(motivaction.nl\)](#)
- ¹⁷ Formatiewerkgroep Klimaat en Energie (december 2023), *Keuzewijzer Klimaat en Energie*. [Keuzewijzer Klimaat en Energie | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)
- ¹⁸ Zie ook: Nationaal Klimaat Platform (november 2023), *Basis in Balans*. [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)
- ¹⁹ Centraal Bureau voor de Statistiek (oktober 2023), [Groot deel van de bedrijven bezig met verduurzamen | CBS](#); Rabobank (februari 2024), [Kleinere bedrijven op grotere achterstand in transitie naar nieuwe economie - Rabobank](#)
- ²⁰ Ministerie EZK, Kamerbrief over voortgang van de verduurzaming van het mkb d.d. 14 mei 2024. [Kamerbrief over voortgang van de verduurzaming van het mkb | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)
- ²¹ D&B (maart 2023), [Eindrapportage Gedragsanalyse verduurzaming MKB | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)
- ²² Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (oktober 2023), *Samen werken: kiezen voor toekomstbestendige bedrijventerreinen*. [Samen werken Raad voor de leefomgeving en infrastructuur \(rli.nl\)](#)
- ²³ Zie ook: Nationaal Klimaat Platform (november 2023), *Basis in Balans*. [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)
- ²⁴ Zie ook: Nationaal Klimaat Platform (december 2023) *Laat iedereen meedoen, handreiking aan formerende partijen* [Handreiking aan formerende partijen | Nationaal Klimaat Platform](#); Nationaal Klimaat Platform (maart 2024) *Politieke moed in tijden van schaarste, jaarbericht NKP 2023*. [Publicaties | Nationaal Klimaat Platform](#)

Nationaal Klimaat Platform

Daalsesingel 1
3511SV Utrecht
nkp.nl

@PlatformKlimaat

nationaalklimaatplatform

**Nationaal
Klimaat
Platform**